

DÉLKELET–EURÓPA KUTATÓKÖZPONT – Budapest - Θεσσαλονίκη

INTERNATIONAL RELATIONS QUARTERLY és a

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM Bölcsészettudományi Kara

South-East European Institution

TISZTELETTEL MEGHÍVJA

2017. április 28-án (pénteken) 15.⁰⁰

XXXVIII.

DÉLKELET–EURÓPA

Nemzetközi teológus-történész konferencia

"A reformáció évszázadai"

Félreértett Reformáció

Helyszín:

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM

Bölcsészettudományi Kar

DÍSZTEREM

(1088 Budapest, Reviczky u. 4.a)

Köszöntő

SURÁNYI CSABA (*Délkelet–Európa Kutatóközpont*) és HEGEDÜS LORETTA (*ELTE, ÁJK*)

Előadók

BUZOGÁNY DEZSŐ: Félreértett Reformáció

ARDAY LAJOS: (Elő)Reformáció Nyugat-Európában és Magyarországon

VÁRKONYI GÁBOR: Reformáció és identitás a kora újkori Magyarországon

Az est vendégei

BARIS GÁBOR és HORVÁTH CINTLA (Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem)

*

Minden érdeklődőt szeretettel várunk!

© DKE 2017

RSVP: conference@southeast-europe.org

<http://www.southeast-europe.org>

SOUTH EAST EUROPEAN FOUNDATION AND RESEARCH CENTER

© DKE 2017

Félreértett Reformáció

Károli Gáspár Református Egyetem. Bölcsészettudományi Kar, Díszterem 2017. április 28-án 15.⁰⁰

BUZOGÁNY DEZSŐ: Félreértett Reformáció – kivonat

Tekintettek arra, hogy sok pontatlan meghatározás és súlyos félreértés honosodott meg az erdélyi köztudatban a reformáció lényegét illetően, alább sorra vesszük és megpróbálunk néhány mondatnyi magyarázattal tisztázni ezeket. Sokan és szívesen nevezik a reformációt hitújításnak. Egyháztörténészeink is használták a szót, sőt a reformáció századában hitvalló őseink is óhitű és újhitű prédikátorokról beszéltek. A meghatározás téves, még akkor is, ha a reformáció jellegének kifejezésére alkalmasnak tartották. A kommunista korszak történetírása szívesen nevezte a reformációt két társadalmi csoport osztályharcának, mondván, hogy „egyházi köntösben jelentkező forradalom” volt. Aki ezt így állítja be, az semmit sem értett meg e jelenségből. Helyenként azt is lehet olvasni, hogy a reformáció a humanizmus és reneszánsz egyházi lecsapódása. A humanizmus, mint neve is mutatja, a humánusra, vagyis az emberre tekint, a reformáció esetében viszont egészen másképpen áll a helyzet, mert itt az ember lekerül talapzatról és Isten veszi át a helyét. Azt is mondják, hogy a reformáció teljesen új kezdet volt, végleges szakítás a középkori egyházzal, teljes kiválás abból, elhatárolódás mindattól, ami valamiben is emlékeztetett erre. Erdélyben a reformáció eredményeként létrejött egyház-testek nem leszakadtak, hanem inkább csak ugyanazon általános keresztyén értékek szerkezetében megújulva átcsoportosultak. A reformáció tehát nem volt tervszerűen kivitelezett leszakadás. Heltai Gáspár meghatározása meglepően és váratlanul egyszerű. Heltai Gáspár a 16. század hetvenes éveiben az alábbi tömör mondatban látta a reformáció lényegét: tél-túl (értsd: itt is ott is) villámlani kezdett az Istennek ígéje. A reformáció tehát igehirdetés, s akár hiszünk, akár nem az igehirdetésben, 16. századi történelmi jelenségként mindenképpen számolnunk kell vele. Sokáig kísértett a leegyszerűsítő fogalmazás, amely kerülte szembesülni a reformáció belső tartalmával: a reformáció lényegéből adódik a tudatos nyelvápolás, nyelvtisztítás, nyelvújítás, az egységes nemzeti nyelv és nemzettudat, az oktatás stb. Meggyőződésem, hogy erős igehirdetői küldetés tudat nélkül nem kezdődött volna el az alkalmas nyelvi infrastruktúra kiépítése először a szóbeli közlésre, aztán a Szentírás korszerű átültetésére. Motivációjuk ez lehetett: ha Isten méltónak tartotta megszólalni magyar nyelven is, akkor méltóvá kell tenni nemzeti nyelvünket Isten ígéjéhez, alkalmassá kell tenni arra, hogy üzenetét pontosan továbbítsa. A reformáció kiegészítette a reneszánsz és humanizmus embereszményére tekintő jelmondatot (*sapiens et eloquens*) egy igen lényeges szóval, amely a reformációnak már említett lényegéből természetesen fakadt. A szó *pietas*, és így lett a reformáció jelmondata: *sapiens atque eloquens pietas*, azaz bölcs és ékesen szóló kegyesség. A kegyes élet alapja, forrása és tartaléka az Isten lényegéről tanító Ige, illetve ennek látható és kézzel fogható tárgyiasult formája a Szentírás. Ezt forgatták az iskolákban: belőle tanult olvasni a kisdíjak és tanrendszert kiépíteni a tapasztalt tudós. A reformáció tehát nem hitújítás, nem mozgalom, nem leválás, nem kulturális forradalom, nem népnevelés, nem anyanyelvápolás, még csak nem is át- vagy újraalakítása, reformálása valaminek, a ref. lényege egyszerűen igehirdetés.

Buzogány Dezső (1957. Szederjes) (Babeş-Bolyai Tudományegyetem és Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet) Doktori fokozatot 1992-ben nyert Budapesten egyetemes egyháztörténetből (*Melanchthon úrvacsoratanának történeti fejlődése*). Az 1992–93. egyetemi évben doktorátus utáni kutatóprogramon vett részt az Egyesült Államokban. 1992–2000 között az Erdélyi IKE elnöke. 1999-től, a Teológiai Intézettel párhuzamosan, a Babeş-Bolyai Tudományegyetem Református Tanárképző karán is tanít, docensi minőségben, majd 2003-tól doktorvezetési jogú professzor. 2004-től a hazai Oktatásügyi Minisztérium több bizottságának állandó tagja (a Felsőoktatás Minőségét Biztosító Bizottság, a Doktori Iskolák Minőségét Ellenőrző Bizottság, a külföldi doktori okleveleket honosító és doktoráltatási jogot odaítélő bizottság, EU-s pályázatokat elbíráló szakértői testület). 2005-ben Seoulban vendégtanár, 2006 nyarán Oxfordba hívták doktori bizottság külsős tagjaként. Előadásokat tartott az Amerikai Egyesült Államokban, Dél-Koreában, Hollandiában, Magyarországon, Németországban, Svédországban, Svájcban. A Magyar Tudományos Akadémia köztestületének tagja, a Kolozsvári Akadémiai Bizottság teológia és egyháztörténet szakosztályának elnöke, a National Geographic Társaság tiszteletbeli tagja. Az Ifjú Erdély folyóirat újraindítója és szerkesztője, 1998-tól a Washington székhellyel megjelenő *Christian Observer* szerkesztője, 2000-től a *Református Szemle* felelős szerkesztője. Több magyarországi folyóirat szerkesztéségi tagja. Elindított és szerkeszt három sorozatot, amelyekben egy évtized alatt csaknem 30 kötet látott napvilágot: Erdélyi Református Egyháztörténeti Füzetek – EREF (feldolgozó szakirodalom) és Erdélyi Református Egyháztörténeti Adatok – EREA (forráskiadvány), *Fontes Rerum Ecclesiarum in Transylvania* – FoRET (forráskiadvány). Több hazai és külföldi kutatási projekt irányítója, létrehozta a Pokoly Józsefről elnevezett egyháztörténeti kutatási intézetet.

ARDAY LAJOS: (Elő)Reformáció Nyugat-Európában és Magyarországon.

Az intézményesült/pápai egyház megújítására törekvők a 10-15 században: bogumilok, katárok/albigensek, valdensek, ferencesek, Wycliffe/lollardok, Husz/huszták, Savonarola, Erasmus. Luther (1517) evangélikusok: (észak)német területek, Skandinávia: „Az igaz ember hitből él”, egyetemes papság, két szentség: keresztség és úrvacsora, kenyérrrel és borral; anyanyelvi Biblia és igehirdetés; Agostai Hitvallás (1530). Zwingli és Kálvin: Franciaország – hugenották; Svájc (Zürich, Genf), Strassburg reformátusok. Predesztináció-eleve elrendelés; érseki-püspöki hierarchia helyett laikus egyház(község)vezetés: presbitériumok. Második Helvét Hitvallás (1566), Heidelbergi Káté (1563) „Felülről vezényelt” reformáció (VIII. Henrik, Vasa Gusztáv) egyháziból királyi és nemesi birtokok. Társadalmi bázisa: (humanista) értelmiség/papság-(ferences)szerzetesek, fő- és középnemesség, polgárság. Az anglikán egyház: High és Low Church: külsőségeiben, egyházszervezésében hagyományos, dogmatikájában kálvinista. Puritánok, independensek (Cronwell, disszenterek-nonkonformisták. Kír: a skót presbiteránus államegyház (Knox). Az ellenállás joga és gyakorlata: erdélyi fejedelmek, I. Károly kivégzése (1649). A puritán/kálvinista munkaetika, önkormányzatiság (Max Weber). A lutheri, majd kálvini reformáció rohamos elterjedése Magyarországon az állam- és egyházszervezet szétesése (1526) után: a török hódoltsági területeken a kálvini irány, a királyi/Habsburg országrészen a lutheri: szlovákok, szászok. A félfüggetlen Erdélyben a szászok megmaradtak evangélikusnak, a magyarok reformátusokká, részben – fejedelmi támogatással – unitáriusokká lettek. 1568, Torda: vallásszabadság törvénybe iktatása. A 17. század közepén (angol-holland hatásra) puritán lelki-szellemi megújulás, amely kihatott a románságra is.

A TANULMÁNY VÁZLATA

Az előreformáció

A reformáció Franciaországban

Az angol protestantizmus

A reformáció két fő áramlata

A török hódoltsági területek

A református („magyar vallás”)

Függelék

A magyarországi reformáció meghatározó személyiségei

Arday Lajos DSc (1935) történész és politológus, az MTA doktora (2005). *Kutatási területe*: biztonság, nemzeti identitás és kisebbségek Közép- és Kelet-Európában és a Balkánon; a volt jugoszláv térség; brit külpolitika. Legújabb könyve: *Nemzetállamok és kisebbségek. Történelem és identitás Közép-Európában*. Budapest, 2016.

VÁRKONYI GÁBOR: Reformáció és identitás a kora újkori Magyarországon

A reformáció kibontakozása, a protestáns egyházak intézményrendszerének kialakulás Magyarországon egybeesett az ország politikai egységének felbomlásával, az önálló királyi udvar megszűnésével és átalakulásával, valamint a középkori Magyar Királyság területéből kiszakadó Erdélyi Fejedelemség megszületésével, önálló politikai arculatának a megteremtésével. Az Oszmán Birodalommal szemben védekező harcot folytató ország a "kereszténység védőpajza" ideológia mentén igyekezett erkölcsi-ideológiai háttérrel adni a védekező háborúban érintett országrészek lakói számára. A reformáció azonban jelentősen megváltoztatta a korábban egységes ország különböző régióinak identitástudatát. A kelet-magyarországi részek és Erdély önálló állammá való fejlődését, a magyarországi politikai kultúrától eltérő mentalitását a 17. századi református fejedelmek határozták meg. A reformáció az erdélyi identitástudat szerves részévé vált a 17. században.

Kulcsszavak: reformáció, Erdély, transzilvanizmus, oszmán terjeszkedés, identitás, politikai kultúra

Várkonyi Gábor PhD (1962) történész kutató, tanszékvezető egyetemi docens, Eötvös Loránd Tudományegyetem Történeti Intézet, Művelődéstörténeti Tanszék. Tudományos tanácsadó, kulturális és muzeológiai szakértő. Kutatási terület a kora újkori magyar történelem, művelődéstörténet, a politikai gondolkodás története, környezet- és nő történet, a konstantinápolyi angol diplomácia, az Erdélyi fejedelemség valamint a Magyar Királyság politikai, kulturális kapcsolatrendszere.

AZ EST VENDÉGEI

BARIS GÁBOR és HORVÁTH CINTIA (*Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem*)

RSVP: conference@southeast-europe.org
<http://www.southeast-europe.org>

<https://www.facebook.com/pages/Southeast-Europe/233029570101571>